

KÜLTÜRLERARASI İLETİŞİM YETERLİLİĞİNİN BELÇİKA'DA YAŞAYAN TÜRK GÖÇMENLER ÜZERİNDEN İNCELENMESİ¹

Rabia DEMİR GÜVENLİ²

ÖZET

Tarih boyunca toplumlar/bireyler zorunlu veya olumlu nedenlerle göç etmişlerdir. Bu bağlamda göç, farklı toplumların etkileşiminde önemli bir parametredir. Toplumlar kendine has kültürleri bir araya getirerek birbirlerinden etkilenmişlerdir. Ancak bu etkileşim bir süreç gerektirmektedir. Kendi kültürünün içinde doğan bir birey göç ettiği ülkede yaşamının devam ettirebilmek için dil, din, ahlaki değer, eğitim, kanun ve kurallarına uyum sağlamak ve kendini bu topluma kazandırmak durumundadır. Bu bağlamda çokkültürlülük, kültürleşme, asimilasyon, bütünleşme, marjinalleşme, ayrışma gibi kültürel süreçler ile karşılaşmaktadır. Bireyin yeni yaşam alanına adapte olması aynı zamanda yaşamını devam ettirebilmesi anlamına gelen kültürlerarası iletişim yeterliliği ön plana çıkarken aynı zamanda göç edilen ülkenin de göçmenlere olan yaklaşımı önem kazanmaktadır. Tarih boyunca, çalışma olanakları, ekonomik koşullar, siyasi nedenler, eğitim gibi nedenler ile Türk göçmenler Avrupa ülkeleri başta olmak üzere birçok ülkeye göç etmektedir. Bu çalışmada Belçika'da yaşamakta olan Türklerin kültürleşme durumları; bu bağlamda etnik kimliklerinin değişimin gözlemlenmesi, ayrıca kültürler arası iletişim yeterliliğinin incelenmesi amacıyla tasarlanmıştır. Belçika'da yaşayan Türklerin kültürler arası iletişim yeterliliğini incelemek için veri toplama yöntemi olarak yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşmeler kullanılacaktır. Görüşmeler, Belçika'da yaşayan 16 Türk göçmeni ile gerçekleştirilmiştir. Kartopu örneklem ile ulaşılan kişilerle internet üzerinden görüşmeler sürdürülüp tamamlanmıştır. Görüşmelerde kullanılan sorular hazırlanırken, kültürler arası iletişim ve kültürler arası iletişim yeterliliğine ilişkin literatürden yararlanılmıştır. Toplanan verilerin analizi betimsel analiz tekniği ile yapılmıştır. Araştırmanın sonucunda Belçika'da yaşayan Türk göçmenlerinden kültürlerarası iletişim yeterliliği yüksek olan bireylerin, kültürleşme sürecine daha kolay adapte oldukları anlaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Göç, Kültür, Etnik Kimlik, Kültürlerarası İletişim, Kültürlerarası İletişim Yeterliliği

¹ Bu makale 28-30 Mayıs 2022 tarihleri arasında Antalya'da düzenlenen ASEAD 9. Uluslararası Sosyal Bilimler Sempozyumu'nda sunulan tebliğın genişletilmiş şeklidir.

² Başkent Üni., Radyo, Televizyon ve Sinema ABD, ORCID: 0000-0001-9600-3051, rdguvenli@gmail.com
Araştırma Makalesi/Research Article, Geliş Tarihi/Received: 29/06/2022–Kabul Tarihi/Accepted: 24/07/2022

EXAMINATION OF INTERCULTURAL COMMUNICATION QUALIFICATIONS ON TURKISH IMMIGRANTS LIVING IN BELGIUM

ABSTRACT

Throughout history, societies/individuals have migrated by force or for positive reasons. In this context, migration is an important parameter in the interaction of different societies. Societies have been influenced by each other by bringing their unique cultures together. However, this interaction requires a process. An individual born in his own culture has to adapt to language, religion, moral values, education, laws and rules in order to continue his life in the country to which he immigrated and to bring himself into this society. In this context, cultural processes such as multiculturalism, acculturation, assimilation, integration, marginalization and separation are encountered. While intercultural communication competence, which means that the individual can adapt to the new living environment and continue his life, comes to the fore, at the same time, the attitude of the host country to the immigrants gains importance. Throughout history, Turkish immigrants have immigrated to many countries, especially European countries, for several reasons such as working opportunities, economic conditions, political reasons, and education. This study has been designed to observe the acculturation status of Turks living in Belgium considering their change of ethnic identities and in addition to examine their competence of intercultural communication. In-depth interviews will be used as a data collection method to examine the intercultural communication competence of Turks living in Belgium. Interviews were held with 16 Turkish immigrants living in Belgium. Interviews over the internet were conducted and completed with individuals reached by snowball sampling. While preparing the questions used in the interviews, the literature on intercultural communication and intercultural communication competence was used. The analysis of the collected data was made with the descriptive analysis technique.

Key Words: Migration, Culture, Ethnic Identity, Intercultural Communication, Intercultural Communication Competence

GİRİŞ

Dünya nüfusundaki hızlı artış, teknolojik gelişmeler, ekonomik sıkıntılar, siyasi sebepler, eğitim olanakları, yeni yaşam alanları gibi nedenler ile insanlar farklı ülkelere göç etmek durumunda kalmaktadır. Göç, “ekonomik, siyasal veya toplumsal nedenlerle insanların bireysel ya da kitlesel olarak yer değiştirme eylemidir” (Şahin 2001: 59). Hem yaşanan yerin hem de gidilecek yerin itici ve çekici unsurları bulunmakta ve bireysel seçimler göç kararında etkili olmaktadır (Bayraktar 2013: 117). Alıştıkları yaşam alanlarından kopan bireyler göç ettikleri yerlerin kültürel farklılıkları ile yüzleşmektedirler. Farklı kültür ve yaşam tarzları göçmenler için uyum sürecinde ciddi bir sorundur. Dil, din, ahlaki değerler farklılıkları kültürlerarası iletişim sürecinde büyük rol oynamaktadır.

Kültür insanın varoluşu ile başlar ve birikerek nesilden nesile aktarılır. Bireyin sahip olduğu kültürel değerler çerçevesinde oluşturduğu etnik kimlik ile farklı bir kültür içerisinde uyum sağlamasında iletişim önem kazanmaktadır. Kültürlerarası iletişim farklı kültürlerin bir araya gelmesiyle gündeme gelir. Dil unsuru iletişim için ciddi bir parametre iken göç edilen ülkenin anadilini bilmiyor olmak kültürlerarası iletişim sürecinde en büyük sorunlardan biri olabilmektedir. Aynı dili konuşamamak yanlış anlaşılmalara neden olabilir veya kültürlerarası etkileşimde duygu ve düşüncelerin aktarımında problemler yaşanabileceğinden kişi iletişim kurmaktansa yalnızlaşmayı tercih edebilir. Birey kendisini ait hissetmediği bir yerde yaşamakta güçlük çekebilir ve netice itibarıyla mutsuz olduğu ülkesinden ayrılarak farklı bir ülkede mutsuz olmaya devam etmek durumunda kalabilir veya tekrar kendi ülkesine dönebilir. Göç hareketleriyle ortaya çıkan, aslında kültürel farklılıklara dayanan sorunlar günümüzde de etkinliğini sürdürmektedir (Giddens 2008: 549).

Kültürlerarası iletişim dendiğinde, farklı kültürlerden gelen bireylerin etkileşimde bulunmalarıyla, birbirlerine mesaj göndermeleri ve almaları ve bunlarla beraber anlam yaratma ve anlamları ortak kılma çabaları ifade edilmek istenir (Özdemir, 2011:29). Göçmenler, hem kendilerinin yaşadığı kültür hem de yerleştikleri ülkenin kültürü arasında kalmaktadır. Kültürlerarası etkileşimde bireyler, hayatlarını devam ettirmek istedikleri ülkenin kültürünü benimserken aynı zamanda kendi kültürlerini de yaşatabilirler. Kimisi etnik kimliğini bir kenara bırakıp göç ettiği ülkenin tüm değerlerini benimseyebilirken kimisi de hem kendi kültürünü hem de göç ettiği ülkenin kültürünü yok sayabilir. Sayılan bu kültürleşme süreçleri kültürlerarası iletişim yeterliliği ile yakından ilintilidir. Kültürlerarası yeterlilik kazanmak isteyen ve istekliliğe sahip kişilerin öncelikle kültürlerarasındaki farklılıklara ilişkin farkındalığa sahip olması, farklı kültürel değerleri tanıma ve öğrenme sürecinde diğer kültürlere saygı duyma, farklılıkları kabul etme ve değer verme vb. kültürlerarası duyarlılık göstermesi gerekmektedir (Matveev and Merz, 2014, s. 123).

İletişim yeterliliğinin odak noktası, bir iletişim sürecinde o durum/koşul için en uygun olan bilgi ve becerinin kullanılmasıdır (Salleh, 2008, s. 305). Kültürlerarası iletişim yeterliliği yüksek olan bireyler kültürleşme sürecinde yaşanan sorunları daha kolay atlatabilmektedir. Örneğin göç ettiği ülkenin anadiline hakim olan bir birey buradaki yaşam şartlarına daha kısa zamanda adapte olabilmektedir. Ayrımcılığa uğramış veya ahlaki değerlere uyum sağlayamamış bireylerin iletişim yeterliliği de olumsuz etkileneceğinden kültürleşme sürecinde sorunlar yaşayacaktır.

Kültürlerarası iletişim yeterliliği kapsamında yapılan çalışmalardan Yiğittürk Ekiyor (2021) yapmış olduğu ‘‘Göç ve Kültürlerarası İletişim İlişkisi Üzerine Bir Alan Araştırması’’ isimli çalışmada Türkiye’de yükseköğretime devam eden yabancı öğrenciler üzerine bir çalışma yapmıştır. Altundağ (2007) ‘‘Kültürlerarası Yeterlilik Ve Korece Öğretimi’’ isimli yüksek lisans tezinde kültürlerarası iletişim yeterliliği üzerine bir çalışma yapmıştır. Yılmaz ve Tepe (2020) ‘‘Yurt Dışında Görev Yapan Okutmanların Kültürlerarası İletişim Algılarının İncelenmesi: Nitel Bir Araştırma’’ isimli araştırmalarında yurt dışında görev alan okutmanların kültürlerarası iletişim algılarını incelemiştir.

Bu makaleye konu olan çalışmayla, Belçika’da yaşayan Türk Göçmenlerin Kültürleşme sürecinde yaşadıkları sorunları ve bu sorunlarla nasıl baş ettikleri ile bu süreçte kültürlerarası iletişim yeterliliğinin önemi incelendiğinden diğer çalışmalara benzer bir konu ele alınmıştır. Belçika’da yaşayan 16 Türk göçmeni ile yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşmeler yapılarak alınan geri bildirimler betimsel analiz yapılarak yorumlanacaktır. Avrupa Birliği ve NATO ile ilgili birçok kurumu barındırmasından ötürü Avrupa birliği ve Avrupa başkenti olarak adlandırılan Brüksel’in Belçika’da olması ve bu ülkede Türk göçmenlerine yönelik kültürlerarası iletişim konusunda yapılan çalışmaların sınırlı olması bu çalışmanın önemini oluşturmaktadır.

1. KÜLTÜR VE ETNİK KİMLİK

Kültür ile ilgili literatürde oldukça fazla tanım bulunmaktadır. Özellikle antropoloji, sosyoloji ve sosyal psikolojinin ilgi alanına giren kültür kavram tanımı açısından son derece zengindir. Sosyal bilimlerde kültür, insan toplumunda biyolojik olarak değil, toplumsal araçlarla iletilip aktarılan her şeyi kapsamaktadır (Marshall 1999: 442). Kültür, “insan davranışının ve bu davranışın yansımalarının arkasında yatan dünyanın soyut değerleri, inançları ve algılarından ibarettir” (Haviland ve ark 2002: 63). Kültür nesilden nesile birikerek aktarılan bir değerdir. Bu sebeple ölçülmesi zordur. Dünya üzerinden yüzlerce farklı kültüre sahip topluluklar yaşamaktadır. Her toplumun kendine has yaşam biçimleri ve alışkanlıkları vardır. Dolayısıyla kültürün tam tanımını yapmak da zordur.

Kültür, insanın yaşadığı topluma olan aidiyetini belirler ve kimlik kazandırır. İnsan, çocukluğundan başlayarak aile, spor takımı, okul ve etnik grup gibi çeşitli gruplara ait olma düşüncesine alışır ve bu üyelikler onun farklı kimliğini oluşturur (Lustig ve Koester, 2006’dan aktaran: Samovar vd., 2012: 11). Bu oluşan kimliğe “kültürel kimlik” adı verilir. Kültürel kimlik; ait olunan topluluğun dili, dini ırkı, paylaşımları, ürettikleri, kendilerine özgü çeşitli değerleri şekillenir. İnsanların etnik kimlikleri statik bir kategori değildir ve zaman, farklı bağlamlar, yaş veya gelişimle birlikte nesiller boyunca değişime uğramaktadır. Zaman ve mekân içinde yeni bir kültürde meydana gelenler bu gibi değişiklikler, kültürleşmeyle ilgili değişiklikler olarak düşünülebilir (Phinney, 2003: s.63).

Kültürleşme; kültür, kültürel kimlik ve iletişim olguları birbirleri ile son derece ilintilidir. Kültürün toplumdan topluma farklılık göstermesi, içinde yaşayanların etnik kimlik farklılıkları ve farklı toplulukların iletişim ile etkileşimi sonucunda kültürleşmeden söz edilir. Eski Yunancada “halk” anlamına gelen “ethnos” sözcüğünden türetilen etnisite, atalara ait ortak bir kültürden geldiğine inanan kimseleri ifade etmektedir. Dolayısıyla “ethnos”, ortak kökenden kaynaklanan kültürel birlik olarak tanımlanabilir. Etnik grup üyeleri, dil, kültür, din gibi paylaşılan ortak değerlere sahiptir ve bu gruba aidiyet duygusu taşırlar. Etnik azınlık bir grup insanın egemen gruptan dil, ırk, milliyet, din ve kültürel orijin olarak belirgin bir biçimde ayrılması şeklinde tanımlanabilir (Simon, 1991: 83).

Millet temeli üzerine kurulan “milli-devletin sınırları içinde yaşayan insanların ortak bir kültür, dil, etnik köken ve hatta din paydası üzerinde buldukları varsayılır” (İçduygu, 1995: 118). İki farklı topluma ait bireylerin bir araya gelmeleriyle kültürel kimliklerinde meydana gelen değişimler kültürleşme olarak ifade edilir. Kültürleşme süreci ise kişinin yeni ülkedeki deneyimlerini, bu deneyimleri algılayış biçimini, yaşadığı sorunları, sorunlarla başa çıkma yollarını ve yeni kültüre uyumunu içerir (Hortaçsu, 2007). Bu bağlamda farklı kültürlerle sahip grupların bir arada yaşamaları, ortak paylaşımlarda bulunmaları, bu süreçte sorun yaşamaları ve bu sorunların üstesinden gelmeleri ile geçen zamanda grupların orijinal kültürel özelliklerinde değişimler meydana gelir. Nitekim Küreselleşme çağında gerek kitle iletişim araçlarının ve sosyal medya mecralarının çeşitliliği gerekse göç, eğitim, savaş gibi nedenler ile bireyin başka bireyler, sosyal gruplar ve toplumlarla iletişim halinde olması, kültürlerarası iletişimi kaçınılmaz hale getirmiştir. Dolayısıyla kültürlerin etkileşimi ile kültürlerarası iletişim gündeme gelmektedir.

2. GÖÇ, KÜLTÜRLERARASI İLETİŞİM VE SÜREÇLERİ

Göçün ortaya çıkmasında, gelişmesinde, devam etmesinde ve son bulmasında ekonomik, siyasi, coğrafi, demografik, psikolojik birçok faktör etkilidir. Göç, (az veya çok) bireylerin ya da grupların sembolik veya siyasi sınırların ötesine, yeni yerleşim alanlarına ve toplumlara doğru kalıcı hareketi (Marshall, 1999: 685) olarak ifade edilir. Göç, bireylerin veya grupların çeşitli mesafelerde yaşam alanını değiştirmek maksadıyla yaptıkları nispeten kalıcı hareketlerdir; kalıcılık ve mesafe göçün önemli tanımlayıcı boyutlarıdır (Longino, 2000: 1415). Göç edilen yerde kalıcılık toplumsal bir değişimi ifade eder.

Toplum içerisinde ve toplumlar arası göçe neden olacak birçok sebep sayılabilir. Bu nedenlerin bir kısmı bireyleri göçe zorlarken bir kısmına da cazip geldiği için tercih edilir. Göçe itici faktörler demografik büyümeyi, düşük yaşam standartlarını, ekonomik fırsat yoksunluğunu ve siyasi baskıları içerirken, çekici faktörler emeğe olan talep, boş araziler, cazip ekonomik fırsatlar ve siyasi özgürlüklerdir (Castles ve Miller, 2008: 31). Petersen’in ayrımına göre göç; gönüllü (free), yönlendirilmiş ya da teşvik edilmiş (impelled) ve zorunlu (forced) olarak türlere ayrılmaktadır (Brown ve Bean, 2005: 349). Bunların dışında eğitim fırsatları ve savaş gibi nedenler de insanların göç etmesine sebep olmaktadır. Göç eden birey etnik kimliğini oluşturduğu ve yaşam şartlarına alıştığı yeri terk ederek yabancı olduğu bir şehre veya ülkeye göç etmektedir. Göç sebebi her ne olursa olsun bireyi kendi kültürel alanından çıkarıp alışık olmadığı farklı bir kültür içerisinde yer bulmasıyla sonuçlanmaktadır. Kendi ülkesinde arzu ettiği iş ve yaşam olanaklarına kavuşamayan bireyler ise başka ülkelerde şansını denemek istemektedir. Dolayısıyla göç kendisiyle beraber birtakım zorlukları ve kültürler arası iletişimi gündeme getirmektedir.

Edward T. Hall’un 1951 ile 1955 yılları arasında yaptığı çalışmalar kültürlerarası iletişim alanının başlangıcı sayılır (Rogers 1999: 68). Kişilerarası iletişim aynı kültürün içinde bulunan bireyler arasındaki iletişim ile ilgilenirken, kültürlerarası iletişim, farklı kültürlerle ait bireylerin veya toplulukların arasındaki iletişimi ile ilgilenir.

Olumlu veya olumsuz nedenler ile doğduğu ülkeyi terk ederek kendisine yeni yaşam alanı olarak seçtiği ülkeye göç eden birey, bu yeni kültüre adapte olma durumuyla yüzleşir. Bireyin yeni kültüre, yerli halka, din ve ahlaki farklılıklara uyum sağlaması ile başlayan bu süreç kültürleşme sürecidir.

“Kültürleşme; etnik grupların, ev sahibi kültürün kültürel geleneklerine, değerlerine, inançlarına ve uygulamalarına uyum sağlamayı öğrendiği süreçtir.” (Urhan Torun ve Bozkurt, 2019: s.409). Berry’ye (1997) göre kültürleşme oldukça karmaşık bir süreçtir. Farklı kültürler arasında bireylerin ve grupların uzun süreli etkileşim halinde olmasının bir sonucudur ve her iki kültürde meydana gelen kültürel ve psikolojik değişimlerle açıklanmaktadır. Göç eden birey yeni yaşam alanının kültürünü kabul edip benimseyebilir veya tamamıyla reddedip kendi kültür bağını koruyabilir. Bu bağlamda dört farklı kültürleşme stratejisinden bahsedilir; özümseme (asimilasyon), ayrışma, bütünleşme ve marjinalleşme. Göç eden bireyin bu stratejilerden birini seçmesi söz konusudur: Özümseme stratejisinde birey kendi kültüründen kopmakta ve tamamen yeni kültüre ayak uydurmaktadır. Canatan’a göre (1995: 159-160) asimilasyon, kültürel boyutuyla hakim kültürün değer ve normlarını benimseme anlamına gelirken, yapısal boyutuyla azınlıkların egemen toplumun kurumlarına katılımını içerir. Ayrışma stratejisi; kültürel kimliğini koruyup yeni kültürle etkileşimi kabul etmemektir. Ayrışma; göçmen nüfusun toplumdan ayrı bir konumda yaşamasını sağlamak ya da belli bir bölgede türdeş ve kendi kendini denetleyen topluluklar içinde örgütlenmelerine izin vermektir. (Touraine, 2005: 254).

Bütünleşme stratejisinde; birey kendi kültürel kimliğini muhafaza ederken yeni kültürü de benimser. Kültürel anlamda entegrasyon göçmenlerle yerleşik toplumun birbirlerinin kültürlerine saygı göstererek ve hatta kültürel alışveriş, karşılıklı etkileşim ve iletişim yoluyla birbirlerinin sosyo-kültürel varlığını tümden yok etmeden bir senteze ulaşma sürecidir (Canatan, 1990: 59). Marjinalleşme stratejisi ise her iki kültürü de özümsememek anlamına gelmektedir (Koydemir ve Schütz, 2014: s.209). Marjinalleşme, bireyin kendi etnik kimliğinden ve yeni kültürden uzaklaşmasıdır. Kültürleşme, bireysel ve grup düzeyinde ortaya çıkar. Bu süreçte grubun kültürü, bireyin ise psikolojisi değişir. Entegrasyon ve ayrışma kolektif, asimilasyon ise bireysel (Berry, 1997: 7, 11) bir süreci ifade etmektedir. Bu süreçte yaşam alanı olarak seçilen ülkede yaşayan toplumun ve uygulanan devlet politikaları da önemlidir.

Göçmenlerin yeni yaşam alanı olarak seçtikleri ülke kültürüne, insanlarına ve yaşam şartlarına adaptasyon süreçlerinde kendi kültürler arası iletişim yeterliliği ön plana çıkmaktadır. Kültürler arası iletişim yeterliliği yüksek olan bireyler farklı kültürlerle daha kolay adapte olabilmekte ve yaşam koşullarını idame ettirebilmektedirler. İletişim yeterliliği düşük olan insanlar da bazı nedenlerle terk ettiği ülkesine geri dönmekte ya da göç ettiği ülkeye uyum sağlayamamaktadır.

3. KÜLTÜRLERARASI İLETİŞİM YETERLİĞİ

Kültürlerarası iletişim yeterliği, bir kişinin farklı kültürden biriyle etkin ve uygun bir şekilde bilgi alışverişinde bulunabilme yetisine sahip olmasıdır (Rogers ve ark 1999: 221). “Kültürlerarası iletişim yeterliği farklı kültürlerin üyeleri arasında yanlış anlamalarla ters orantılıdır. Yeterlik arttıkça yanlış anlamalar azalır” (Kartarı 2006: 231). Chen ve Starosta’ya göre kültürlerarası iletişim yeterliği iki ön gerekliliğe sahip olmalıdır (Dong ve ark 2008: 30): Bunlardan ilki farkında olmak, ikincisi ise duyarlılıktır. Kültürlerarası iletişim sürecinde göç eden birey farklı kültüre ait olan bireyle iletişim kurarken bu farkında olması bu süreci olumlu etkiler. Bireyin tüm farklılıkların bilincinde saygıyla yaklaşması, doğru mimik ve jestleri kullanması, ses tonu ve vücut dilini iyi koordine etmesi farkındalığa işaret eder. Ayrıca farklılıklara karşı duyarlı olmak da iletişim sürecinde oldukça önemlidir. Farklı kültüre mensup kişinin duygu ve düşüncelerine hassasiyetle yaklaşmak, ahlaki değerlerine önyargısız değerlendirmek ve empati yapabilmek kültürlerarası iletişim etkili olacaktır. “Bu yüzden farklı sosyal gruplardaki kültürlerarası ve kültür içi iletişimsel davranış biçimleri konusunda duyarlılık göstermek gerekir” (Oksaar 2008: 98).

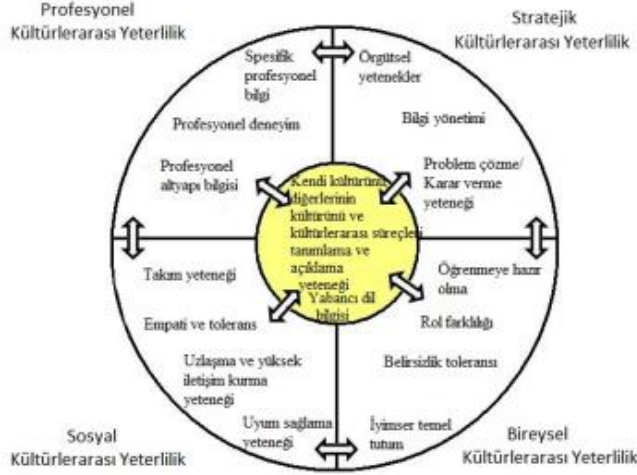
Kim (2002: 454-455) kültürlerarası iletişim yeterliğini açıklarken bilişsel, duyuşsal ve davranışsal olmak üzere üç parametreyi ön plana çıkarır. Kim’e göre bilişsel olarak yeterli bir kişi, ev sahibi dili ve kültürünü iyi tanımalı, ayrıca tarihi, kurumları, hukuk ve mevzuatı, inançları, normlar ve sosyal davranış kuralları ile bireyler arası ilişkiler hakkında bilgili olmalıdır. Duyuşsal yeterlik, yerlilerin mutluluk, kızgınlık, sanat, başarı gibi duygusal ve estetik deneyimlerine katılabilme anlamına gelir. Davranışsal unsur ise ev sahibi kültür içerisindeki bir yabancıya sözlü ve sözsüz etkileşimde doğru iletişimi yakalamasıdır. Kültürlerarası yeterlilik, toplumsal etkileşim ve iletişimde hem ev sahibi bireyler için hem de yeni yaşam alanı seçen birey için önem taşımaktadır.

Kültürlerarası iletişim sürecini zorlaştıran en önemli parametrelerden biri dildir. Fakat Novinger’in (2001) de belirttiği gibi kültürlerarası iletişim sürecinde dilden daha büyük ve aşılması daha zor engel farklı bir kültürü konuşmaktır. Dolayısıyla dil, kültürlerarası iletişim sürecini zorlaştırabilir ancak üstesinden gelinebilecek bir parametredir. Burada dikkat kesilmesi gereken yer kültür farklılığıdır. Aynı dili konuşuyor olursa bile birçok değerdeki farklılık sebebi ile insanlar ortak bir noktada buluşamayabilir ve kültürlerarası iletişim olumsuz yönde etkilenebilir. Dolayısıyla farklı kültürleri temsil eden bireylerin kültürlerarası iletişim yeterliğine (intercultural communication competence) sahip olması gerekmektedir.

Hymes (1972) iletişim yeterliliğini gramatik, psikolinguistik, sosyokültürel yeterlilik olarak ifade etmekte, her iletişim olayının bir sosyal çevre içinde gerçekleştiğini bundan dolayı iletişimin kültürel bilgiye ihtiyaç duyduğunu, bu anlamda da en önemli bileşenin sosyokültürel yeterlilik olduğuna işaret etmektedir. Byram’a (1997) göre kültürlerarası yeterlilik, tutumlar, bilgiler, ilişki ve yorumlama becerisi, etkileşim ve keşfetme becerisi, eleştirel kültürel farkındalık becerisi olmak üzere beş becerinin elde edilmesi ile mümkün olabilmektedir.

Kişilerin bakış açıları ya da düşünce biçimleri kültür tarafından belirlenmekte, doğal olarak bu doğrultuda bir anlayış ve perspektif geliştirmektedir (Byram ve Zarate,1997). Bu bağlamda farklı bir kültürden kişi ya da kişilerle iletişim kurulabilmesi, öncelikle yaşamak için seçilen ülkenin kültürel kimlikleri hakkında bilgi edinilmesi ve edinilen bilginin kültürleşme sürecinde davranış haline getirilebilmesi gerekmektedir.

Şekil 1: Kültürlerarası Yeterlilik Türleri

Kaynak: Bolton (2005)

Kaynak: Temel Eğinli, A. ve Yalçın, M. (2016). Kültürlerarası Yeterliliğin Gelişmesi ve Kültürlerarası Uyum.

Ruben (1976) ise kültürlerarası yeterliliği saygı gösterme (saygıyı ifade etmek ve pozitif bakmak), etkileşim tutumu (tanımlayıcı, değerlendirici ve eleştirel olmayan yanıtlar vermek), bilgi yönelimi (kişinin farklı ortamlarda doğrunun ve yanlışın ne olduğunu ya da farklı bakış açılarını açıklayabilme ve tanımlayabilme yeteneği), empati (diğer kişinin duygu ve düşüncelerini anlayabilme ve sezgisel tanımlayabilme), esnek olma (kişinin farklı ortamlarda bilgi isteme, açıklama, problem çözümü ile ilgili değerlendirme yapabilme niteliklerini uyumlaştırma ve bu konuda esnek davranabilme yeteneği), etkileşim yönetimi (diğerlerinin ihtiyaçlarını doğru değerlendirerek bir neden temelinde etkileşimi başlatabilme ve sürdürebilme), belirsizliğe karşı tolerans (kişinin yeni ve belirsiz durumlar karşısında tepki verebilme yeteneği) olarak yedi boyut içerdiğini açıklamaktadır. Bu çalışmada Belçika'ya göç eden Türklerin ev sahibi ülke kültürüne adaptasyon süreçleri, bu süreçte yaşadıkları zorluklar, bu zorlukları nasıl aştıkları ile farklı kültüre uyum sağlarken kültürler arası iletişim yeterlilikleri Ruben'in ifade ettiği yedi boyut göz önünde bulundurularak da değerlendirilmiştir.

4. ARAŞTIRMANIN AMACI

Bu çalışmada Belçika'da yaşamakta olan Türklerin kültürleşme durumları bağlamında etnik kimliklerinin değişimin gözlemlenmesi, ayrıca kültürlerarası iletişim yeterliliğinin incelenmesi amaçlanmıştır. Araştırmanın temeli kültürlerarası iletişim yeterliliği bağlamında Belçika'da yaşayan Türklerin sosyal ve kültürel uyum sağlama sürecinde yaşadıkları zorlukları belirlemektir ve çalışma bu çerçevede tasarlanmıştır. Bu çalışmada, Belçika'da yaşayan Türk göçmenlerin kültürleşme sürecinde karşılaştıkları sorunlar nelerdir, göçmenler bu sorunların üstesinden nasıl gelmişlerdir, kültürlerarası iletişim yeterliliğinin bu süreçteki önemi nedir sorularına yanıt aranmıştır. Belçika'da yaşayan Türk göçmenlerin kültürlerarası iletişim süreçleri ve kültürlerarası iletişim yeterliliği konusuyla ilgili bir araştırmanı olmaması sebebiyle bu araştırmanın literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

5. ARAŞTIRMA YÖNTEM VE ÖRNEKLEMİ

Bu çalışmada nitel araştırma süreci izlenmiştir. İnsana özgü bireysel özelliklerin farklı ve derin doğasına odaklanan nitel araştırmalarda araştırmacı, büyük örneklem yerine daha küçük çalışma gruplarından elde edilen derin ve özellikli verilere odaklanır (Baltacı, 2019: 369). Nitel araştırmacılar insanların kendilerini ve ortamlarını nasıl düzenledikleri, bu ortamlarda yaşayanların çevrelerini; semboller, ritüeller, sosyal yapılar, sosyal roller ve benzeri şeylerle nasıl anlamlandırdıkları ile ilgilidir. Ayrıca çalışmadaki katılımcıların bir problem veya konuyu hangi bağlam veya ortamda ele aldıklarını anlamak için bu yöntemin olanaklarından yararlanılmaktadır (Berg, 2019: 20, 40).

Belçika'da yaşayan Türklerin kültürler arası iletişim yeterliliğini incelemek için veri toplama yöntemi olarak derinlemesine görüşmeler kullanılmıştır. Yarı yapılandırılmış derinlemesine mülakat, katılımcıların gözlemledikleri veya deneyimledikleri dünyayı kendi cümleleriyle anlatmasına imkân sağlar. Görüşmeler, Belçika'da yaşayan 20 ile 60 yaş arasındaki 16 Türk göçmeni ile gerçekleştirilmiştir. Bu sayılar, çalışmanın amacı ve zaman bağlamında yeterli olarak görülmüştür. Katılımcılar, Belçika'da doğup büyüyen veya Türkiye'de yaşarken Belçika'ya göç eden ve burada bir süredir yaşayan Türklerden seçilmiştir. Kültürlerarası iletişim yeterliliğinin önemini anlayabilmek ve çeşitlilik açısından eğitim, yaş ve cinsiyet sınırlandırılmamıştır. Kartopu örneklem ile ulaşılan kişilerle internet üzerinden görüşmeler sürdürülüp tamamlanmıştır. Kartopu örnekleme, bir ağdaki örnek olayları örnekleme (ya da seçme) yöntemidir (Neuman, 2020, s; 434). Kartopu örnekleme bir veya birkaç kişi ile başlar ve bu kişilerle bağlantılı bir şekilde genişler. Belçika'da yaşayan birkaç Türk göçmen ve onlar ile bağlantılı olarak seçilen her bir katılımcıya toplam 15 adet soru sorulmuştur. Alınan yanıtlar ses kaydına alınarak daha sonra metin haline getirilmiştir. Görüşmelerde kullanılan sorular hazırlanırken, kültürler arası iletişim ve kültürler arası iletişim yeterliliğine ilişkin literatürden yararlanılmıştır.

Bu çalışma kapsamında katılımcılara sorular yöneltilmeden önce etik kurul raporu alınmış, etik sorumluluk gereği katılımcı grupta yer alanların kimlik bilgileri gizli tutularak araştırma sürecinde her biri sayılar ile kodlanmıştır.

Toplanan verilerin analizi betimsel analiz tekniği ile yapılmıştır. Bu analizde, katılımcıların görüşlerini yansıtabilmek için doğrudan alıntılara da yer verilmiştir. Betimsel analiz tekniğinde, bulguları düzenlemek, yorumlamak ve okuyucuya sunmak amaçlanmaktadır.

6. BULGULAR VE YORUMLAR

Belçikada 19 ile 54 yıl arasında yaşamakta olan 16 Türk Göçmeniyle yarı yapılandırılmış görüşmeler yapılmıştır. Bu görüşmelerdeki sorulara verilen yanıtlar doğrultusunda temalar belirlenmiştir. Verilerden elde edilen temalar doğrultusundaki bulgular aşağıda incelenmiştir.

6.1. Göçmenlerin Kültürleşme Sürecinde Karşılaştığı Sorunlar

Katılımcılardan bazıları kültürlerarası uyum süresince bir sorun yaşamadığını belirtmiştir. Katılımcıların çoğu ise uyum sürecinde sorunlar ile karşılaştıklarını; bu sorunları konuşarak, tatlı dil ve anlayış ile çözdüklerini belirtmiştir. Belçika’da doğup büyüyen Türk göçmenler, en çok dil ve din farklılıklarından kaynaklı sorunlar yaşamışlardır. Dil konusunu okullara veya kurslara giderek çözmüşlerdir. Dini farklılıkları ise karşılıklı saygı ve anlayış ile aştıklarını belirtmişlerdir. Katılımcı 1, “(...) İlk geldiğimizde dil sorunumuz çoktu. Onların dinini bilmiyorduk, kültürlerini bilmediğimiz için çok şeylerle karşılaştık, mesela yiyecek bizim ülkemizden gelmiyordu ve hep izinden gelirken kendimizle getiriyorduk (...)” şeklinde cevaplamıştır. Yemek kültürü konusunda yaşadıkları sorunu belli bir dönem Türkiye’den yiyecek getirerek çözmeye çalışmışlar daha sonraları ise bir Türk marketin açılması ile çözmüşlerdir. Katılımcı 4, kurban bayramında kesim işlemlerinde kendi kültürünü yaşayamamaktan dert yanmaktadır. Katılımcı 11, “bilmiyorum belki yaşayanlar vardır ama niye sorun yaşıyorum ki ben sonuçta kendi içimde kendi kültürümü yaşıyorum. O da öyle. O bana karışmadığı sürece ben ona karışmadığım sürece sorun olmaz kimse için (...)” ifadelerini kullanmıştır. Karşılıklı saygı ile karşılaşan katılımcı 11, uyum sürecinde sorun yaşamadığını belirtmiştir. Bir göçmenin ev sahibi ülkede kendi kültürünü rahatlıkla yaşaması, kültürlerarası iletişim sürecinde iki kültür arasındaki duvarları kaldıracak güçtedir. Burada her iki kültürün de kültürlerarası iletişim yeterlilik düzeylerinin yüksek olduğu görülmektedir. Katılımcı 13, “(...) Mesela ben de iş arkadaşşıma diyorum ki ben de çocukken o çizgi filme baktım ben de o müziği dinledim ya da annemle buraya giderdik dediğimde onunla aynı dönemde aynı şeyleri yaşadığımı düşündüğünde senin de aslında farklı olmadığını anlıyor (...)” ifadelerini kullanmıştır. Katılımcı 13, ev sahibi kültürüne adapte olarak büyümüştür. Belçikalı bireyle aynı kültürü paylaşmış, aynı değerlere iştirak etmiştir. İki kültürün ortak paylaşımı, uyum sürecindeki karşılaşılan sorunların üstesinden gelme konusunda, göçmenlere yardımcı olduğu değerlendirilmiştir. Kişilerarası iletişimin önemini gösteren bu ifadeler, uyum sürecinde sorunları aşmada da etkili olduğu görülmektedir.

Ev sahibi ülke olan Belçika’da kültürlerin birbirini anlayabilmesi için diyalog içerikli organizasyonlar yapılması, bu kültürün uyum sürecini kolaylaştırdığını ve göçmenlerin karşılaştığı sorunları çözmeye çalıştığını değerlendirilmektedir. Kültürlerarası iletişim yeterlilik düzeyi göçmenler için önemli olduğu kadar ev sahibi kültür için de önemlidir.

Belçika’da doğup büyüyen katılımcıların kültürlerarası iletişim sürecinde zorlandıkları bir durum olmadığı anlaşılmıştır. Üç katılımcı en çok dini farklılıklardan dolayı zorluk çektiğini söylemiştir. Dört katılımcı en çok dil konusunda zorluk çektiğini belirtmiştir. Altı katılımcı ise en çok yaşam tarzlarına ayak uydurmada sorun yaşadıklarını belirtmiştir. Katılımcı 3, “*Zorlanmadım ben. Burada doğup büyüdüğüm için iki kültürden de aldık (...)*” ifadelerini kullanmıştır. İki kültürü de benimseyen bu katılımcının çok kültürlülüğü benimsediği değerlendirilmiştir. Katılımcı 5, “*Dilimiz yoktu, anlaşmakta zorluk çektik. Ama yardım ediyorlardı bize.*” şeklinde cevap vermiştir. En çok dil konusunda sorun yaşayan bu katılımcı ev sahibi ülkenin desteğini aldığı görülmektedir. Ev sahibi ülkenin yardım etmesi kültürlerarası süreçte karşılaşılan sorunları daha kolay atlatmakta önemli bir yere sahiptir. Katılımcı 7, “*(...) Biz Türkler çok gülümseriz, önce biriyle konuşurken nasılsın diye sorarız, tanımasak bile annen nasıl baban nasıl diye sorarız nerelisin diye sorarız ama Belçikalılarda o yok. O konuda çok zorlanıyorum (...)*” ifadelerini kullanmıştır. Katılımcı 7’nin en çok samimiyet konusunda zorlandığı görülmüştür. Türk kültüründe samimiyetin yeri büyüktür. Bu sebeple katılımcı 7, aynı samimi duyguları Belçika kültüründe aramış ancak bulamamıştır. Katılımcı 8, “*Yemekleri çok farklı yani bir patates kızartmaları var bizim yiyebileceğimiz, bir de sebze türü yemekleri yani.*” ifadelerini kullanmıştır. Katılımcı 11, “*(...) Onlar kendi dinine göre kurallarına göre yaşıyorlar bizde haliyle Türk Müslüman olarak onlarla birlikte büyüyoruz, yetişiyoruz. Mesela okullarda kiliseye giderler öğrenciyken onlara katılmak zorundasın papaz bazen su atma şeyleri vardır onların yani sesini çıkarmıyorsun.*” şeklinde cevaplamıştır. Katılımcı 12, “*(...) Alkol ve domuz eti gibi şeyler. Kendi kültürümü ve dinimi yaşayabiliyorum. Orucumuzu tutuyorum. Camimiz var derneklerimiz var. Kendi kimliğimizi yaşayamasak burada kalamayız bence. (...)*” ifadelerini kullanmıştır. Katılımcı 13, “*(...) Ukrayna savaşı ile alakalı o insanlara karşı daha çok bir empati yaşıyorlar mesela ama Filistin ya da Suriye’deki insanlara mültecilere o empatileri yok. Anlamakta çok zorlanıyorum yani. Niye herkesi insan olarak görmüyorlar. İnsan kendi cinsini demek ki daha yakın görüyor (...)*” ifadelerini kullanmıştır. Katılımcıların uyum sürecinde zorlandıkları konuların olduğu ancak bunlara zamanla alıştıkları değerlendirilmiştir. Belçikalıların bakış açılarına veya yaşam tarzlarına uyum sağlayamasalar bile saygıyla yaklaşabilmişlerdir. Türk göçmenler zorlandıkları her konuda yetkinlik kazanmış ve bu sorunların üstesinden gelmişlerdir.

6.2. Dil Yeterliliğinin Kültürleşme Sürecine Etkisi

Farklı bit kültüre göç eden kişilerin o kültürün dilini biliyor olması kültürleşme sürecini kolaylaştırır. Katılımcıların çoğu Belçika’nın ana dilini konuşabildiklerini belirtmiştir. Katılımcı 8 “*(...) Çok iyi konuşuyorum hatta onlardan daha iyi konuşuyorum (...)*” ifadelerini kullanmıştır. Ayrıca katılımcı 8, Belçika’da doğup büyüdüğünü burada eğitim aldığını belirtmiştir. Kendisinin Belçika’nın anadilini yerli halktan daha iyi konuşabildiğini belirtmesi iletişim yeterliliğinin yüksek olduğunu gösterebilir.

Katılımcı 2, “(...) *Biraz. Valla bildiğimi de unuttum evde otura otura (...)*” ifadelerini kullanmıştır. Katılımcı 2’ nin ikametinden çıkarak yerli halk ile iletişime geçmediği, gerekmedikçe ikametinden uzaklaşmadığı, bu sebeple Belçika’nın anadilini konuşma ihtiyacı hissetmediği böylece biraz bildiği dili de kullanmadığı için unuttuğu şeklinde değerlendirilebilir. Bu dili kullanmaması ve ikametinde çok zaman geçirmesi, yerli halk ile iletişime geçmemesi iletişim yeterliliğinin olmadığından kaynaklandığı şeklinde değerlendirilebilir. Katılımcı 4, “(...) *Kendimi anlatacak kadar biliyorum, bilmediğim bir kelime olduğunda da öğreniyorum (...)*” ifadesini kullanmıştır. Katılımcı 4’ün bilmediği bir kelime olduğunda öğrenmek istemesi, yaşadığı ülkeye uyum sağlamak isteğini gösterir. Dil sorununu, anadili öğrenerek üstesinden gelmeye çalışması kültürlerarası iletişim yeterliliğini kazanma isteği ile ilişkilendirilebilir. Katılımcı 5, “(...) *Dil problemi yaşıyoruz, okula gitmediğimiz için (...)*” ifadesini kullanmıştır. Katılımcı 5’e göre okula gitmeden ana dile vakıf olunamamaktadır. Bu sebeple dil sorunu yaşadığı anlaşılmıştır. İki katılımcı ise kendilerini kurtaracak kadar dil bildiklerini belirtmiştir. Dil, iletişim sürecinde önemli bir parametredir. Kültürlerarası iletişim sürecinde göç edilen ülkenin dilini bilmek avantajlı bir durumdur.

6.3. Kültürleşme Sürecinde Saygı ve Empati Olgularının Önemi

Katılımcıların bazıları bu durumun kişiden kişiye veya ortama göre değiştiğini belirtmiştir. Bazı Belçikalıların saygı göstermediğini ama bazılarının da saygı gösterdiğini belirtmişlerdir. Saygı gösterip göstermemenin bir karakteristik özellik olduğundan bahsetmişlerdir. Katılımcıların çoğu ise Belçikalıların kültürel kimliklerine saygı gösterdiklerini düşünmüştür. Katılımcı 4, “(...) *Seçimlerde. Seçim yaklaştığında değerler artıyor (...)*” ifadesini kullanmıştır. Siyasi açıdan oy kazanmak için o dönemlerde kültürel kimliklerine saygı gösterildiğini düşünmüştür. Diğer günlerde ise saygı gösterilmediğini ima etmiştir. Siyasi çıkarlar doğrultusunda göstermelik yapılan saygının göçmenler üzerinde olumsuz bir etki yaptığı gözlemlenmiştir. Katılımcı 7, “(...) *Kişiden kişiye bağlı olduğunu düşünüyorum, medyada geçenlere bakarsam yüzde yüz saygı gösterildiğini düşünmüyorum (...)*” şeklinde ifade etmiştir. Medyaya yansıyan haberlerin kültürel kimliğini zedelediği değerlendirilmiştir. Günlük yaşamda değil ama medyadaki olayları takip ettiğinde kendi kültürüne saygı gösterilmediği sonucuna varmıştır. Kültürlerarası iletişim sürecinde karşılaşılan bu durum uyum sürecini olumsuz etkileyebilmektedir. Katılımcı 8, “*Evet tabi ki saygı gösteriyorlar.*” ifadelerini kullanmıştır. Türk kültüründe önemli bir yeri olan dini bayramlarda Türk göçmenlerin izin kullanabilmesi veya ibadet yeri olan camiye bir kurum başkanının gelerek göçmenlere katıldığı görülmüştür. Bu tür desteklerin kültürleşme sürecinde olumlu bir etkiye sahip olduğu değerlendirilmiştir. Kültürel değerlere saygı gösterilmesi, göçmen kültürünü kendi evinde yaşatmaya çalışması ve Türk göçmenlerin dini inançlarını saygı içerisinde yaşayabilmesi kültürleşme sürecinde yadsınamaz bir öneme sahiptir. Bu bağlamda bu davranışlar ülkenin Kültürlerarası iletişim yeterliliğine sahip olduğunu gösterebilmektedir. Katılımcı 13, “(...) *Yani her alanda değil. Mesela bir dükkandasın orada çalışan kişiye Belçikalı bir müşteri geldiğinde daha saygılı daha farklı davranıyor sana daha farklı davranıyor (...)*” ifadelerini kullanmıştır. Katılımcı 13, ev sahibi ülkede göçmen olarak yüksek bir makamda görev yaptığında kişinin saygı gördüğünü ancak yerinin kolayca dolabileceği bir çalışanın ise saygı görmediğini belirtmiştir.

Kültürlerarası iletişim yeterliliğinde eğitim seviyesinin önemi burada yer bulmaktadır. Ev sahibi ülkenin kültürü tarafından kabul görülme ile eğitim seviyesi yüksek olmasının doğru orantılı olduğu değerlendirilmektedir. Eğitim seviyesi yüksek Türk göçmenin Belçika’da daha fazla saygı görmesi uyum sürecini kolaylaştırmaktadır. Ancak eğitim seviyesi düşük bir göçmenin saygı görmemesi, adaptasyon sürecini olumsuz etkilediği değerlendirilmiştir.

Katılımcıların tamamı Belçika’nın yerli halkına saygı ile yaklaştıklarını belirtmiştir. Karşılıklı saygının öneminden bahsetmişlerdir. Kendileri saygı gösterdikleri için Belçikalıların da kendilerine saygı gösterdiklerini belirtmişlerdir. Katılımcı 1, “(...) *Evet gösteriyoruz, saygı karşılıklı oluyor (...)*” ifadelerini kullanmıştır. Katılımcı 11, “(...) *genelde susmayı tercih ediyorum (...)*” şeklinde cevaplamıştır. Belçikalı bir birey ile anlaşmazlığa düştüğünde susmayı ve saygı göstermeyi tercih etmiştir. Kendi fikrini söyleyememesi veya bunu tercih etmemesi olumsuz gibi görünse de karşı kültüre saygı göstermesi uyum sürecinde sorun yaşamamasını sağlamıştır. Katılımcı 12, “(...) *Onların yaşam tarzı bizimkinden farklı olduğu halde birlikte bir şeyler yapabiliyoruz. Ben onlara karşı saygı gösterebiliyorum ama onlarda bana karşı gösteriyorlar (...)*” ifadelerini kullanmıştır. Farklı iki kültüre sahip olmalarına rağmen birbirlerine saygı gösterenlerin ortak plan yapabildikleri değerlendirilmiştir. Saygı göstermek ve anlayışlı olmak gibi olguların , kültürlerarası iletişim yeterlilik düzeyini arttırdığı değerlendirilmiştir. Katılımcı 13, “(...) *Mesela bir Belçikalı bir Türk markete gittiğinde çok güzel bir şekilde alışverişini yapar saygılı bir şekilde birisi alkol alıyor diye bir Türk onu rahatsız etmez veya dışlamaz (...)*” şeklinde cevaplamıştır. Türk göçmenlerin ev sahibi ülkeye saygılı olduklarını belirten katılımcı 13, herhangi bir Belçikalının Türklerle iletişime geçtiğinde memnun ayrıldığını anlatmaya çalışmıştır. Katılımcılardan bazıları saygı olgusunun Türklerin kimliğinde var olduğunu belirtmiş ve Belçikalıların kültürünü hem bildiklerini hem de saygı gösterdiklerini belirterek bu yönde bir sorun yaşamadıklarını ifade etmiştir. Göçmenlerin saygılı tavırları, ev sahibi ülke vatandaşına karşı duyarlı oluşları kültürlerarası iletişim sürecinde olumlu bir etkiye sahip olduğunu göstermektedir. Yine kişinin saygıyı önemsemesi ve bunu uygulaması kültürlerarası iletişim yeterliliğini yüksek bir seviyeye taşıyabilmektedir.

Çok az katılımcı Belçikalıların Türk göçmeni olarak kendilerine empati ile yaklaşmadığını söylemiştir. Katılımcıların neredeyse tamamı ise kendilerine empati ile yaklaşıldığını, kendilerinin de Belçikalılara karşı empati kurduklarını belirtmiştir. Katılımcı 3, “(...) *Tabi ki, çünkü biz onların ülkesinde yaşıyoruz ve onlarla beraber büyüdüğümüz için hani aşağı yukarı düşünce tarzlarını biliyorum (...)*” şeklinde cevaplamıştır. Türk göçmeni olarak ev sahibi ülke olan Belçika’da yaşadıkları için empati yapmanın gerekli olduğuna inanmaktadır. Katılımcı 5, “(...) *Biz Türk olarak empati yapıyoruz ama Belçika yerlisi bize empati yapmıyor (...)*” ifadelerini kullanmıştır. İş hayatı ile gündelik hayatta empati olgusunun farklılık gösterdiğini belirtmiştir. Bazı alanlarda empati yapıldığını ancak bunun ticari çıkar ile doğru orantılı olduğunu belirtmiştir. Katılımcı 7, “*Kendimi onların yerine koyabiliyorum ama tam tersi benim her zaman anlaşıldığımı düşünmüyorum (...)*” ifadelerini kullanmıştır. Yerli halk tarafından katılımcılardan bazılarının dini değerlerinin anlaşılması kültürel değerler konusunda katılımcılarda empati yapılmadığı düşüncesine neden olmuştur.

Katılımcı 8, “*Evet ben her zaman empati gösteriyorum onlar da yüzde 95 gösteriyorlar (...)*” şeklinde cevaplamıştır. Ona göre Türk göçmenler ile Belçikalıların büyük çoğunluğu empati yapmaktadır. Katılımcıların bazılarına göre empati yapmak uyum sürecini olumlu etkilemiştir. Kendilerine karşı olumlu ya da olumsuz tüm tavır ve davranışlarla ilgili empati kurmak kültürleşme sürecini sorun yaşamadan atlattıklarına yardımcı olmuştur. Katılımcı 16, “*Genel olarak pek empati ile bakmıyorlar. Flamanlar çok egoist o konuda kendilerini düşünüyorlar (...)*” ifadelerini kullanmıştır. Belçikalı bir bireye yaklaşıldığı gibi kendisine yaklaşılmadığını, kendisine empati yapılmadığını düşünmüştür. İki kültürün birbirine uyum sürecinde empati yapabilmenin önemi büyüktür. Empati yapan veya empati ile yaklaşılacak kişiler uyum sürecinde daha az sorun yaşayabilmektedir. Bu soruya yanıt veren katılımcıların çoğu empati yapabildiğini veya empati ile karşılaştıklarını belirtmişlerdir. Belçikalılar ile Türk göçmenlerin kültürlerarası iletişim yeterliliklerinde empati olgusunun yerinin büyük olduğu düşünülmektedir.

6.4. Kültürleşme Sürecinde Ayrımcılık Ve Önyargının Etkisi

Ayrımcılık ve önyargı olgularının kültürleşme sürecinden negatif etkileri olduğu bilinmektedir. Katılımcılar ile yapılan görüşmelerde beş katılımcı herhangi bir ayrımcılık yaşamadığını veya karşılaşmadığını söylemiştir. Bunlardan biri kendisinin yaşamadığını ancak yakınlarında baş örtüsü ile alakalı ayrımcılıkla karşılaştığını belirtmiştir. 11 katılımcı ise çok az da olsa ayrımcılık ile karşılaştıklarını ifade etmiştir. Katılımcı 4, “*(...) İş başvurusunda soy ismim Erdoğan olduğu için işe almadılar (...)*” katılımcı 7, “*Ayrımcılıkla karşılaşıyorsun, mesela bir çarşıya gittiğinde ya da işe gittiğinde isminden dolayı ya da başörtüsünden dolayı (...)*” katılımcı 8, “*Yaşadım mesela sınıfta elimi kaldırdığımda çoğunlukla Belçikalı öğrencileri öğretmenler seçiyordu ve beni son plana atıyorlardı (...)*”, katılımcı 13, “*(...) yani tam anlamıyla dışlanmış hissetmedim ama her zaman bir buralı değiliz yani. Ne kadar da burada doğdum burada büyüdüm burada yaşıyorum desem de bir fark var yani sen her zaman o birinci sınıf kişi değilsin yani (...)*” ifadelerini kullanmışlardır. Katılımcıların nadir de olsa ayrımcılığa maruz kaldıkları görülmektedir. Eğitim aldıkları esnada Belçikalı çocuklarla kendilerinin ayrı tutulduklarını hissetmişlerdir. Gündelik hayatta alışveriş yaptıkları esnada başörtüsünden kaynaklı veya etnik kimliklerinden kaynaklı ayrımcılıkla karşılaştıkları anlaşılmaktadır. Ayrımcılık kültürlerarası iletişim sürecinde karşılaşılabilen bir durumdur. Ev sahibi her ülke içerisinde yaşayan kimi yerli halk, göçmen olarak yaşayanlara karşı ayrılıkçı bir tavır takınabilir. Bu sorunla baş edebilmek için de kültürlerarası iletişim yeterlilik düzeyinin yüksek olması gerekir.

Dört katılımcı kendilerine önyargılı yaklaşılmadığını, kendilerinin de önyargı ile yaklaşmadığını belirtmiştir. On iki katılımcı ise ön yargının olduğunu, Belçikalıların kendilerine önyargılı yaklaştıklarını belirtmiştir. Bazı katılımcılar kendilerinin de önyargılı yaklaşabildiklerini söylemişlerdir. Katılımcı 2, “*(...) İyiliklerini bile gördüm. Mesela Belçikalı bir kadın vardı biz çocukken 1 ay boyunca Ramazan ayında bizi uyandırdı, yedirdi içirdi oruç tutmamızı sağladı (...)*” ifadelerini kullanmıştır. Önyargı ile karşılaşmayan bu katılımcı aksine iyilikle karşılandığını, çocukken kendi dini kültürüne saygı gösterildiğini belirtmiştir. Kültürleşme sürecinde önyargının olmaması uyumu kolaylaştırmaktadır. İki kültürün birbirine uyum sağlamasında önyargının olmaması süreci kolaylaştırmaktadır.

Katılımcı 9, “(...) Belçikalılar bizleri aşırı dinci olarak görüyorlar, tutucu görüyorlar ama konuştuğundan sonra öyle olmadığını görüyorlar. Biz de onları yabancı düşmanı olarak görüyoruz ama öyle değiller aslında (...)” ifadelerini kullanmıştır. Karşılıklı önyargı beslediklerini belirten katılımcı 9, iletişime geçtikçe önyargılardan kurtulduklarını belirtmiştir. İletişimin kuvvetli olması, her iki kültürün de birbirini tanıma isteği, kültürlerarası iletişim yeterliliğinin yüksek olmasından kaynaklanmaktadır. Önyargı kalktıkça kültürlerarası iletişim sürecinde karşılaşılan sorunların çözüldüğü görülmektedir. Katılımcı 10, “(...) Burası onların ülkesi onlara bir şey diyemem ama bize karşı hep önyargılılar, ismimizden dolayı, başörtümüzden dolayı önyargılılar (...)” ifadelerini kullanmıştır. Katılımcı 10, bir başka ülkede yer işgal ettiğini düşünmektedir. Bir başka kültürün içerisinde yabancı olduğunu ve kendilerine önyargılı yaklaşıldığını düşünmektedir. Katılımcı 10 kendisine önyargılı yaklaşılsa bile bunu kendince haklı bir zemine oturtmaya ve onları anlayışla karşılamaya çalışmıştır. Bu durum katılımcı 10’un duyarlı bir insan olduğunu gösterir. Duyarlılık, kültürlerarası iletişim yeterliliğinin yapı taşlarından biridir. Katılımcı 12, “(...) Daha çok bize önyargılı yaklaşıldığını düşünüyorum. Biz çünkü burada doğup büyüdüğümüz için onların kültürünü ya da yaşam tarzıyla büyüyoruz biliyoruz (...)” ifadelerini kullanmıştır. Bazı katılımcılar terörist ve Müslüman ayrımının yapılamadığını gözlemlediklerini belirtmiştir. Ancak bunların eski zamanlarda daha çok yaşandığını günümüzde çok fazla yaşanmadığını belirtmeleri zamanla iki kültürün birbirini tanıdığının ve önyargıların ortadan kalktığının göstergesi olabilir. Katılımcı 13, “(...) Aramızda bir fark var diye düşünüyorum ben hep. Bir şeye daha özenli davranıyorsun insanlar yanlış anlamasın diye. Biz büyütülürken bir hata yapmayalım yoksa kötü bir örnek oluruz. Bundan dolayı bir yük var bir sorumluluk var. Ama aslında öyle olmaması gerekiyor yani herkes hata yapar (...)” ifadelerini kullanmıştır. Başörtüsünün de iletişime engel olacak derecede önyargıya sebep olduğunu düşünen katılımcı 13, Belçikalı arkadaşları ile konuştuğunda bu önyargının kalktığı görülmektedir. Kendisine önyargılı yaklaşılmamasına rağmen iletişim kurmaya çalışan ve önyargıların ortadan kalkmasını sağlayan katılımcı 13’nin kültürlerarası iletişim yeterlilik düzeyinin yüksek olduğu değerlendirilmektedir. Katılımcı 14, “(...) Başörtülü olduğum için olabilir bana baktıkları zaman kesin başörtüme bakıyorlar diye düşünebiliyorum ön yargı herkeste var, yani kırmaktan ziyade azaltmaya çalışıyorum kırılmaz yani ön yargı hep olur insanlarda (...)” ifadelerini kullanmıştır. Önyargının tüm insanların içinde olduğunu belirten katılımcı 14. Belçikalılar olarak kimseyi ayrı tutmamış hatta kendisinin de önyargılı olduğunu belirtmiştir. Bu farkındalık karşılıklı iki kültürün birbirini anlamasına fırsat doğurabilir. Farkındalık yine kültürlerarası iletişim yeterliliğinin yapı taşlarından biridir. Katılımcıların çoğunun kültürlerarası iletişim yeterlilik düzeylerinin yüksek olduğu değerlendirilmektedir.

6.5. Kültürlerarası İletişim Yeterliliğinde Farkındalık ve Duyarlılığın Önemi

Farklı kültürlerin biraraya gelmesinden kaynaklı yanlış anlaşılmanın üstesinden gelebilmek için farkındalık ve duyarlılık düzeyinin yüksek olması kültürleşme sürecini olumlu olarak etkilemektedir. İki katılımcı dillerine çok hakim olmadıkları için Belçikalı kişilerin duygularını ve düşüncelerini tam anlamıyla anlayamadıklarını söylemiştir.

Bir katılımcı bu durumun kişiden kişiye değiştiğini, Türk olmasına rağmen duygu ve düşüncelerini anlamadığı kişilerin olduğundan bahsetmiştir. On üç katılımcı ise Belçikalı kişilerin duygu ve düşüncelerini tam anlamıyla anladıklarını söylemiştir. Belçika'nın anadilini biliyor olmayı duygu ve düşünceleri anlamakta bir kıstas olarak belirtmişlerdir. Katılımcı 8, “(...) *Çok iyi anlıyorum hatta onların birbirini anladığından daha iyi anlıyorum. Çünkü çok farklı kişilerle iletişim haline geçtim (...)*” ifadelerini kullanmıştır. Belçikalıların duygu ve düşüncelerini anlamayı, çeşitli insanlar ile sürekli iletişim halinde olmaya bağlamıştır. Katılımcı 11, “(...) *Burada doğup büyüdüğüm için az çok onların yaşam tarzlarını da biliyorum. O yüzden mesela bir yabancı ile dertleştiğim zaman anlayış gösterebiliyorum (...)*” ifadelerini kullanmıştır. Ev sahibi ülkede doğup büyümesiyle buranın kültürüne aşina olması katılımcı 11'in Belçikalıların duygu ve düşüncelerini daha iyi anlamasını sağlamıştır. Kendi kültürüne uymayan bir konu ile karşılaştığında, Belçikalıların kültürünü bildiği için anlayışla karşılayabilmiştir. Bu katılımcı Kültürlerarası iletişim sürecinde bütünleşmeye örnek verilebilir. Ayrıca anlayışlı ve duyarlı olmak kültürlerarası iletişim yeterliliğinin yüksek olduğunu göstermektedir. Katılımcı 12, “(...) *Brüksel'de çalıştığım için ve buraya her bölgeden insanlar geldiği için onlar şiveleri ve düşünceleri değişik oluyor. Bazen kullandıkları atasözlerini anlamıyorum. Bölgeden bölgeye düşünceler fikirler değişebiliyor (...)*” ifadelerini kullanmıştır. Belçika'da şivelerin, kelime anlamlarının veya fikirlerin bölgelere göre farklılık göstermesinden dolayı katılımcı 12, herkesin duygu ve düşüncelerini tam manasıyla anlayamadığını düşünmektedir.

Göç edilen ülkede farklı ahlaki değerlerin var olabileceğinin farkında olan bireylerin kültürleşme sürecine olumlu etkisi vardır. Sekiz katılımcı kültürlerarası iletişim sürecinde ahlaki değerlerde uyumsuzluk yaşamadığını belirtmiştir. Katılımcı 4, “*Herkes birbirine saygı gösteriyor (...)*” ifadelerini kullanmıştır. Ev sahibi ülke vatandaşı ile göçmen vatandaşların birbirlerinin kültür ve ahlaki değerlerine saygı göstermesi kültürlerarası iletişim sürecinde uyum sağlamayı kolaylaştıran bir olgudur. Sekiz katılımcı ise ahlaki değerlerde uyumsuzluk yaşadığını belirtmiştir. Katılımcı 8, “(...) *Bazen sınıfta bana pis Türk diye hitap ettiler yaşadım yani (...)*” ifadelerini kullanmış eğitim aldığı okulda kendisine hitap şekliyle rahatsız olan katılımcı 8, bu eylemi Belçikalı ailenin ahlaki değerine bağlamıştır. Katılımcı 12, “(...) *Bazen bazı konuları anlamıyorlar mesela dini konusunda ya da kültürel konusunda onlara değişik gelen konular oluyor ama anlaşmazlık olmuyor hiçbir zaman sadece anlamaya çalışıyorlar (...)*” ifadelerini kullanmıştır. İki farklı kültürün bir araya gelmesi ve kendi değerlerini tanıtmaya çalışması kabul görme isteği ile ilgili olabilir. Ev sahibi ülke vatandaşının göçmenlerin kültür ve değer yargılarını öğrenme ve tanıma isteğini kabul etme, bütünleşme sürecinin olumlu gittiğini gösterir. Karşılıklı saygı ve anlayış kültürlerarası iletişim sürecindeki sorunların kısa sürede çözülmesine olanak sağlar. Katılımcı 13, “(...) *Bir denge kurmaya çalışıyorsun. Belçikalılarda aynı şekilde onlarda senin değerlerine uymaya çalışıyor. Mesela iş hayatında iş arkadaşların senin değerlerinin olduğunu öğrendikten sonra artık onlarda sana saygı duyuyor (...)*” ifadelerini kullanmıştır. Türk göçmenler Belçikalı bireylerin yaşam tarzlarına uyum sağlamakta zorlansalar da kendilerini geri tutmadıkları görülmüştür. Kendi kültürlerin de alkol alımı veya Noel kutlama gibi eylemler olmamasına rağmen beraber günlük planlar yapıp ortak paylaşım içine girmişlerdir.

Belçikalıların da bu uyum sürecinde yardımsever ve saygılı olduğu izlenmiştir. Noel kutlamalarında işçilere alkol hediye edilirken Türk göçmene onun kültüründe var olan bir hediyenin verilmesi, Belçikalıların da kültürlerarası iletişim yeterliliklerinin yüksek olduğu düşündürmektedir. Bu bağlamda Türk göçmenlerin uyum sürecinde karşılaştıkları uyuşmazlıklardan kolayca kurtuldukları değerlendirilmiştir. Katılımcı 15, “(...) *Bence kültürden kültüre değişmiyor ahlaki değerler daha çok insanlığa bakıyor (...)*” ifadelerini kullanmıştır. Bu katılımcının tüm insanlara eşit yaklaşımı, her kültürde insani değerlere ortak yaklaşımı uyum sürecini kolaylaştırdığı düşünülmektedir. Herhangi bir ayırım yapmadan sadece insani değerlere vurgu yapması, ev sahibi ülke vatandaşına kendi kültüründeki insanlara yaklaştığı gibi yaklaşması uyum sürecindeki sorunları daha kolay çözebileceği şeklinde değerlendirilmiştir.

6.6. Türk Kültürü Ve Belçika Kültürü Arasındaki Benzerlikler Ve Farklılıklar

Katılımcıların hepsi iki kültür arasında çok farklılıklar olduğunu belirtmiştir. Başta din, yemek kültürü ve aile içi ilişkileri olmak üzere birçok farklılıklara değinmişlerdir. Benzerlik olarak çok az konudan bahsedilmiştir. Katılımcı 2, “(...) *Ben küçükken Belçika'ya geldiğimde Belçikalı yaşlı teyzelerin başları hep kapalıydı, bizim gibilerdi (...)*” ifadelerini kullanarak bir benzerlikten bahsetmiştir. Katılımcı 4, “(...) *Bayramlarımız farklı, herhangi bir törenlerine katılmadığım için farklılıkları var mı benzerlikleri var mı bilmiyorum ama cenazede ziyarete gelmeleri benzerlik gösteriyor (...)*” şeklinde cevaplamıştır. Bayramların farklılık gösterdiğini belirtirken cenaze törenlerine katılım veya sonrasında ki ziyaret eylemlerini kendi kültürüne benzetmiştir. Bazı dini ritüellerin farklılık gösterse de amaç ve duygu açısından ortak bir zeminde buluşması iki farklı kültürü yakınlaştırmıştır. Katılımcı 7, “(...) *Farklılıklar bence daha çok, Belçikalılar daha bireysel düşünüyor, biz daha çok eşi dostu akrabayı düşünerek hareket ediyoruz. Anne, baba, aile hayatı çok önemli ama Belçikalılarda öyle değil (...)*” şeklinde cevaplamıştır. Aile hayatındaki farklılıklara değinirken saygı, adap gibi konularda iki kültürü birbirine benzer bulmuştur. Katılımcı 8, “(...) *Benzerlikleri saygı, yani karşılıklı saygı hatta onlar bizden daha çok saygı gösteriyorlar (...)*” ifadelerini kullanmıştır. Saygı gösterme konusunda iki kültürü yakın bulan katılımcı 8, farklılık olarak yaşlı insanların düzenli spor yapmasını göstermiştir. Ancak bu durumda zamanla Türkleri de etkilediği ve artık onların spor yaptığını gördüğünü belirtmiştir. İki farklı kültürün ortak bir değere katılmaları birbirlerine zamanla entegre olduklarını göstermektedir. Katılımcı 11, “(...) *Kiliseleri ürkütücü daha karanlık ve resimler var havası çok basık buğulu ama camiler daha aydınlık daha ferah (...)*” ifadelerini kullanmıştır. Katılımcı 11, iki kültür arasındaki farklılığa dini kültür olarak ibadet yerlerini örnek olarak göstermiştir. Katılımcı 12, “(...) *Hiç benzemiyor. Biz Türkler olarak çok yardımseveriz. Evimize gelen insanları ağırlarız. Belçikalılar çok disiplinliler. Türkler biraz daha az disiplinli. Belçikalıların her şey için bir sistemleri var (...)*” ifadelerini kullanmıştır. Bu farklılıklara rağmen katılımcılar ev sahibi ülkeyi kültürel anlamda etkilediklerini aynı zamanda Belçika'ya yerleşip oranın kültürüne ayak uydurmaya çalışan Türk göçmenlerin de zamanla bu farklı kültürü etkilediklerini belirtmişlerdir. Her iki kültürün birbirinden bazı değerleri alıp verdiği anlaşılmıştır. Katılımcı 13, “(...) *çok da yakın bulmuyorum dini farklılıklar var zaten. Türklerde aile daha önemli aile anlamı yakınlığı sıcaklığı daha farklı Belçikalılardan.*”

Belçikalılarda hani biraz daha kişisel insanlar kendi gelişimine kendi ailesine nasıl deyim çekirdek ailesine daha düşkün. Benzerlik ise elbette vardır. Belçikalılar da çok saygılı mesela her şeyi pat diye insanın yüzüne söylemezler. Haksızlık yapmazlar diye düşünüyorum (...)” şeklinde cevaplamıştır. Katılımcı 15 ise, “(...) *Ya aslında çok fark var her konuda mesela en basitinden mutfak kültürü, adetler, gelenek görenekler, inanç bizim dinimiz tamamen farklı, dil farklı farklara rağmen iki kültür bir araya gelince çok güzel bir şey çıkabiliyor ortaya. Karşılıklı saygı sevgi çok önemli bir de konuşabilmek anlaşabilmek o çok önemli (...)*” ifadelerini kullanmıştır. İki farklı kültürden bireylerin evlenerek kültürlerin iç içe geçmesini zenginlik olarak yorumlayan katılımcı 15, iki farklı kültürün birbirlerinden aldıkları değerleri hayatlarına empoze edebildikleri çıkarımında bulunmuştur. Aile hayatları, sosyal hayatlar, inanç farklılıkları, yemek kültürü, insani değerler farklılık gösterse de saygı ve iletişim ile bu farklılıkların ortadan kalkarak aynı ülkede uyum içerisinde yaşadıkları değerlendirilmiştir.

6.7. Türk Göçmenlerin Belçika Kültürüne Yaklaşımı

Katılımcıların çoğunun Belçika kültüründe var olan dini, milli ve ahlaki değerlere anlayış ile yaklaştıkları ve bu kültürel değerleri anlamak için çaba sarfettikleri anlaşılmıştır. 14 katılımcı dini, milli ve kültürel değerlere alışma sürecinde sorun yaşamadıklarını belirtmiştir. Belçika’da doğup büyüyenler iç içe beraber büyüdükleri, aynı okula gittikleri için bu süreçte sorun yaşamadıklarını söylemişlerdir. İki katılımcı bu süreçte sorun yaşadıklarını belirtmiştir. Katılımcı 1, “(...) *Evet çok yaşadık (...)*” ifadesini kullanmıştır. Katılımcıların alışma sürecinde yaşadıkları sorunları Belçika’nın yerli halkıyla tanışarak çözmeye çalıştıkları, milli, dini ve kültürel farklılıkları bu şekilde öğrendikleri anlaşılmıştır. Katılımcı 4, “(...) *Yaşadık. Ben Türkiye’de 25 sene ezan sesi dinledim burada ezan yok (...)*” ifadelerini kullanmıştır. Katılımcı 4’ün kendi dini değerlerinin yaşandığı bir ülkeden farklı bir dine mensup bir ülkeye göç ettiğinde zorlandığı değerlendirilmiştir. Ayrıca Belçika’da doğup büyüyen katılımcılar bu soruyu şöyle yanıtlamışlardır. Katılımcı 8, “(...) *Burada doğup büyüdüğüm için pek yaşamadım, ama yemekte çoğunlukla şarap içiyorlar veya alkollü içecekler veya çikolataların içinde alkol oluyor onları yemiyorum (...)*”, katılımcı 13, “(...) *Hayır. Burada doğup büyüdüğüm için bazı şeylere alışığz herhalde mesela evimizin yanında kilise var her gün kilisenin çanını duyuyoruz. Onların kültürleri ile yaşamaya alışkın oluyoruz (...)*” şeklinde cevaplamıştır. Katılımcı 8’in, Belçikalı kişilerin hayat tarzlarına alışmakta zorluk çektiği anlaşılmıştır. Katılımcı 11, çocuklarını Belçika’da büyüttüğü ve eğitimlerini yine orada aldırıldığı için Türk kültürünü çocuklarına aşılamakta güçlük çektiğini belirtmiştir. Katılımcı 13 ise Belçika kültürü ile büyüdüğü için kilisede çalan çanlardan etkilenmediğini, Belçika’ya ait kültürü garipsemediğini ama kendi kültürüne göre yaşadığını belirtmiştir. Bu bağlamda kültürlerarası iletişimde Türk göçmenlerinin Belçika kültürünü öğrenmeye çalıştıkları, uyum sağladıkları ve kabullendikleri değerlendirilmiştir. Türk göçmenlerin Belçika kültürünü kabullenmesinin yanında kendi kültürlerini de yaşatmaya çalışmaları Kültürlerarası entegre (bütünleşme) ile ilişkili olduğu şeklinde değerlendirilmiştir.

Katılımcıların hepsi bu kültürde var olan bazı değerleri özümseyip hayatlarına dahil ettiklerini söylemişlerdir. Özellikle disiplinli ve sistematik bir yaşam tarzını özümstediklerini belirtmişlerdir.

Yere çöp atmama, çevre ve trafik düzeni gibi kurallara çok dikkat ettiklerini ifade etmişlerdir. Onların dini bayramı olan noeli bir bayram olarak değil ama yılbaşı eğlencesi olarak normal karşıladıklarını söylemişlerdir. Katılımcı 7, “(...) *Evet bu güzel bir yön dediğim şeyleri özümsemem. Belçikalılar çok disiplinli, gün içindeki yapacakları her şeyin saati belli, içeceği yiyeceği yatacağı sporu falan o yönden çocuklara daha fazla uygulamaya çalışıyorum. Beğendiğim şeyleri alıyorum ama değerlerime inancımın uymayan şeyleri de yapmıyorum (...)*” ifadelerini kullanmıştır. Katılımcı 8, “(...) *Evet, mesela yere çöp atmama, çevre düzenliliği, düzenli spor yapma, okula gidip diploma alma bunlar onların kültüründe var bizde onlardan aldık (...)*” ifadelerini kullanmıştır. Katılımcı 13, “(...) *Mesela biz kardeşimle Noel filmleri bakmayı çok severiz. Noel kutlamosak da bu filmleri izleriz. Ekmek arası peynir yani öğlenleri ekmek arası bir şeyler yenir bu gerçekten Belçika kültürüne özgü bir şey herhalde (...)*” ifadelerini kullanmıştır. Katılımcılardan alınan yanıtlara bakıldığında Belçika kültüründe var olan bazı değerleri kendi kültürlerine dahil ederek hayatlarına entegre etmişlerdir. Daha çok kendilerinin hoşuna giden veya yaşamlarını kolaylaştıran aynı zamanda kendi kültürleriyle de örtüşen değerleri benimsemişlerdir. İki kültürün iç içe geçerek bir bütün olduğu değerlendirilmiştir. Türk göçmen olarak kendi kültürünün yanı sıra farklı bir dine mensup ve birçok konuda farklılık gösteren Belçika kültüründen bazı değerleri alıp özümsemesi kültürlerarası iletişim yeterliliğinin yüksek olmasıyla yakından ilintilidir.

6.8. Türk Göçmenlerin Belçika’daki Vatan Algısı

Katılımcıların çoğu Belçika’yı vatan olarak benimsemiştir. Burada isteyerek yaşadıkları ve yaşamaya devam etmekte istekli görülmüştür. Üç katılımcı Belçika’yı anavatan olarak nitelendirmiştir. Beş katılımcı Belçika’yı memleket olarak nitelendirmiştir. Beş katılımcı Belçika’yı zorunlu yaşam alanı olarak tanımlamıştır. Bir katılımcı iki arada bir derede kaldığını söylemiştir. Bir katılımcı ekmek teknesi olarak isimlendirmiştir. Bir katılımcı ise hiç birini tercih etmeyip herhangi bir nitelendirmede bulunmamıştır. Katılımcı 3, “(...) *Burada doğup büyüdüğümüz için burası daha ağır basıyor ama Türkiye’den de asla vazgeçilmiyor (...)*” ifadelerini kullanmıştır. Kendi kültürü olan Türkiye ile farklı bir kültür olan Belçika ülkelerinin arasında kalması, Belçika’yı benimsediğini göstermektedir. Katılımcı 4, “(...) *Karnını doyurduğun yer senin memleketindir. Anavatanım zaten belli. Burada para kazandığımız için buranın şartlarında vergimizi ödüyoruz (...)*” şeklinde cevaplamıştır. Ekonomik olarak yaşamını sürdürdüğü yeri memleket olarak adlandıran katılımcı 4, kendi kültüründen tamamen farklı bir ülkeye memleket gözüyle bakabilmiştir. Katılımcı 5, “(...) *Anavatan kültürüyle doğduğum için birinci tercih Türkiye ikinci tercihim bura. Onun için burada mesela neye uyum sağlasak kalbimiz bizim orda, ana vatanımız ora (...)*” ifadelerini kullanmıştır. Kendi kültürünün içine doğan Türk göçmenlerin yaşadıkları ev sahibi ülkeyi, bu ülkede doğup büyüene göre daha zor kabullendiği çıkarımında bulunulmuştur. Katılımcı 7, “(...) *Hiçbiri, ben Belçikalı Türküm galiba, Türkiye’yi daha çok anavatanım olarak görüyorum, Belçika’yı da yaşadığım yer olarak görüyorum ama severek yaşadığım bir yer (...)*” ifadelerini kullanmıştır. Katılımcı 7’nin, Belçika’da doğup büyümesine rağmen Türkiye ile derin bir bağ kurduğu izlenmiştir. Bu sebeple Belçika’ya anavatan nitelmesini yapmamıştır.

Ancak Belçika ülkesini de çok sevdiğini oradan vazgeçemeyeceğini belirtmiştir. Belçika ülkesini benimsediği ve burada yaşam sürmeyi sevdiği görülmüştür. Katılımcı 11, “(...) Belçika'yı ikinci anavatan olarak görüyorum. Birinci anavatanım Türkiye atalarımın yaşadığı topraktır. Bura benim için ikinci anavatan çünkü burada doğdum büyüdüm ekmeğimi burada kazanıyorum (...)” ifadelerini kullanmıştır. Katılımcı 12, “(...) Zorunlu kesinlikle değil. Anavatanımız Türkiye kesinlikle. Memleket doğup büyüdüğün yer olarak algılasak memleket diyebilirim Belçika'ya (...)” şeklinde cevaplamıştır. Bu katılımcıların bu ülkede zorunlu yaşamadıkları hatta bütünleştikleri görülmüştür. Çocuklarını Belçika'da büyütmek ve buranın şartlarında geliştirmek istemeleri bu ülkeye adapte olduklarını göstermektedir. Kendi kültürlerinden tamamen farklı olan Belçika ülkesine anavatan veya memleket nitelemelerini yapmaları bu ülkeye entegre olduklarını göstermektedir. Katılımcı 14, “(...) Zorunlu. Seçmek zorunda kalsam Belçika'yı seçerim oda şartlardan dolayı ama memleketim olarak gördüğüm için değil yani (...)” ifadelerini kullanmıştır. Katılımcı 14, kendisini bir yere ait hissedemediğini ama bir yer seçmek zorunda kalırsa Belçika'yı seçebileceğini, bunu da şartlarından dolayı yapacağını söylemiştir. Bu katılımcının kültürlerarası iletişim sürecinde marjinalleştiği değerlendirilmiştir.

SONUÇ

Göçün, zorunlu nedenlerle de olsa çekici nedenlerle de olsa beraberinde sorunları getirmesi kaçınılmazdır. Ancak bu sorunların üstesinden gelmek kişiden kişiye değişen bir durumdur. Göç eden kişinin kültürlerarası iletişim yeterliliğinin yüksek olması, ev sahibi ülkeye uyum sürecini kolaylaştırmaktadır. Kültürlerarası iletişim yeterlilik düzeyini etkileyen faktörlerin başında, dil yeterliliği, duyarlılık, farkındalık, saygı, hoşgörü, eğitim düzeyi gibi parametreler gelmektedir.

Bu çalışmanın sonucunda kültürleşme sürecinde en çok sorun yaşanan konunun dil olduğu görülmektedir. Ev sahibi ülkenin anadiline hakim olanların daha kolay uyum sağladığı, Belçikalıların duygu ve düşüncelerini daha iyi anladıkları görülmektedir. Ana dile hakim olmayanların Belçikalılar ile daha az iletişime geçtikleri, yaşam şartlarına daha zor alıştıkları değerlendirilmiştir. Ayrıca Belçika'ya sonradan gidenlerin, Belçika'da doğup büyüyen göçmenlere oranla kültürleşme sürecinde daha çok sorun yaşadıkları gözlemlenmiştir. Farklı bir kültüre sahip yabancı bir ülkede dünyaya gelen bir göçmen bireyin, ev sahibi ülkenin kültürü ile iç içe olması, anadiline daha fazla hakim olması, eğitimini burada alması, iş hayatına burada atılması kültürlerarası iletişim yeterlilik düzeyinin yüksek olmasını sağlamıştır. Bu bağlamda kültürleşme sürecinde daha az sorun ile karşılaşmıştır.

Türk göçmenlerin kültürleşme sürecinde yaşadığı bir diğer uyum sorununun ise dini, milli ve kültürel farklılıktan kaynaklı olduğu görülmüştür. İslam dinine mensup olan Türk göçmenler, Hristiyanlık dinine mensup olan Belçikalılar ile bir arada yaşamaktadırlar. İki farklı dinin temeline bakıldığında benzerlik görülse de ibadet yerleri, ibadet şekilleri farklılık göstermektedir. Her ne kadar yaşam tarzları ve dini inançları ortak bir zeminde buluşmasa da her iki kültürün kendi kültürlerini yaşatabildikleri değerlendirilmiştir.

Müslüman olan Türk göçmenler için camilerin bulunduğu, ibadetlerini yapabildikleri, dini bayramlarında resmi olarak izin kullanabildikleri, bazı sorunlar ile karşılaşsalar da başörtülerini takabildikleri anlaşılmıştır. Türk göçmenler hem kendi kültürlerini yaşatabilmişler hem de ev sahibi ülkenin dini inanışlarını ve yaşam tarzlarını saygıyla karşılayabilmişlerdir. Karşılıklı saygı ve anlayışın kültürleşme sürecini kolaylaştırdığı değerlendirilmiştir. Bu bağlamda Türk göçmenler ile ev sahibi ülke yaşayanlarının kültürlerarası iletişim yeterliliklerinin yüksek olduğu değerlendirilmektedir. Duyarlılık ve farkındalık kültürlerarası iletişim yeterliliğinin yapı taşlarındandır.

Çalışmada değerlendirilen bulgular ışığında, Türk göçmenler nadir de olsa ayrımcılık ve önyargı ile karşılaştıklarını dile getirmişlerdir. Ancak bunun kişiden kişiye değiştiğini veya medyada yansıtılan ile sosyal yaşamın farklı olduğunu belirtmişlerdir. Ayrımcılığın ve önyargının yoğun bir şekilde yaşanmamış olması veya bunun kişilere bağlı bir olgu olarak değerlendirilmesi, uyum sürecinde olumsuz bir etki yaratsa da hayatın akışını bozmadığı değerlendirilmiştir. Her ev sahibi ülke yaşayanları, göçmenlere karşı bu tutumları sergileyebilir ancak bunun ayrımcılık boyutta olmaması uyum sürecini biraz daha kolaylaştırmaktadır. Ancak ayrımcılık ve önyargının, ev sahibi ülkenin kurumlarında, eğitim sektörlerinde, sosyal hayatta veya ülkenin herhangi bir kesiminde sistematik bir şekilde göçmenlere yapılması, kültürleşme sürecinde ciddi bir sorundur ve aşılması kolay değildir. Belçika ülkesine bakıldığında, Türk göçmenler bariz bir şekilde ayrımcılık veya önyargı ile karşılaşmamışlar ancak zaman zaman hissetmişlerdir. Bu durum Türk göçmenleri olumsuz etkilese de hayatın akışını bozmamıştır. Bu olumsuzluğun üstesinden, hoşgörü, saygı, anlayış gibi değerler ile gelmek de kültürlerarası iletişim yeterlilik düzeyiyle yakından ilintilidir.

Türk göçmenler ile yapılan görüşmelerde, her iki kültürün birbirine benzerliklerinin saygı, anlayış, dürüstlük gibi insani değerlerde olduğu bunun dışında yaşam tarzı, dini ve kültürel anlamda benzerlik göstermediği görülmüştür. Her iki kültürün birbirinden farklı değerlere sahip olmasına rağmen Türk göçmenler ile Belçikalıların, empati yapabildiği, birbirlerinin fikir ve yaşam tarzına saygı gösterebildiği değerlendirilmiştir. Bu bağlamda her iki kültüründe kültürlerarası iletişim yeterlilik düzeylerinin yüksek olduğu bunun da kültürlerarası iletişimi olumlu yönde etkilediği değerlendirilmiştir.

Yapılan görüşmeler sonucunda, katılımcıların zamanla ev sahibi ülkenin kültüründen bazı değerleri alarak kendi kültürlerine dahil ettikleri, ev sahibi ülke kültürü ile bütünleştikleri, buraya uyum sağladıkları değerlendirilmiştir. Nitekim Belçika ülkesini, Türk göçmenler, memleket, anavatan olarak nitelendirmiş çok azı zorunlu yaşam yeri olarak nitelemiştir. Kültürlerarası iletişim yeterliliği yüksek olan göçmenler, ev sahibi ülkeye daha hızlı ve daha kolay uyum sağlarken, kültürlerarası iletişim yeterliliği az olan, yani anadili bilmeyen, alt kadrolarda çalışan, eğitim düzeyi düşük olan, duyarlılık ve farkındalığı az olan göçmenlerin uyum sürecinde sorun yaşadığı ve Belçika kültürünü benimseyemediği değerlendirilmiştir.

Türk göçmenlerden, ev sahibi ülkenin anadiline hakim olan eğitim seviyesi, duyarlılığı ve farkındalığı yüksek olan, empati yapabilenlerin ise kültürleşme sürecinde daha az sorun ile karşılaştığı, karşılaşırsa bile bunun üstesinden daha kolay geldiği değerlendirilmiştir. Ayrıca ev sahibi ülkenin de kültürlerarası iletişim yeterliliğinin yüksek olması, göçmenlere dini, eğitim ve kendi kültürlerini yaşatma olanağı sağlaması da kültürleşme sürecinde karşılaşılan sorunları azaltmıştır. Her iki kültürün kültürlerarası iletişim yeterlilik düzeylerinin yüksek olması uyum sürecini olumlu etkilemiştir.

Kültürlerarası iletişim yeterliliği kapsamında yapılan çalışmalardan Yiğittürk Ekiyor (2021) yapmış olduğu ‘‘Göç ve Kültürlerarası İletişim İlişkisi Üzerine Bir Alan Araştırması’’ isimli çalışmada Türkiye’de yükseköğretime devam eden yabancı öğrencilerin ilk yıllarında uyum sorunları yaşadıklarını, uyum sorunlarının başında dil yetersizliğinin geldiği, öğrencilerin, kültürlerarası iletişimde; istekli, dikkatli, duyarlı ve sorumlu davranmalarının kültürleşme sürecini kolaylaştırdığı sonuçlarına ulaşmıştır. Ayrıca öğrencilerin Türkiye’de ayrımcılık ve ırkçılık boyutunda olaylarla nadir karşılaşmaları, kültürlerarası etkileşim sürecinde öğrencilerin cesaret ve girişimlerini arttırdığı sonucuna ulaşılmıştır. Altundağ (2007) ‘‘Kültürlerarası Yeterlilik Ve Korece Öğretimi’’ isimli yüksek lisans tezinde yabancı dil seviyesinin, o dilin kültürünü anlamada ve yorumlamada belirleyici bir rol oynadığı ve buna bağlı olarak da uyum aşamasında öğrencilerin o kültüre bakış açısını oluşturmasında ve düşüncelerini şekillendirmesinde önemli rol oynadığını saptamıştır. Ayrıca bireysel farklılıklarının da farklı kültürlerle olan ilişkilerinde belirleyici bir unsur olduğunu gözlemlemiştir. Yılmaz ve Tepe (2020) ‘‘Yurt Dışında Görev Yapan Okutmanların Kültürlerarası İletişim Algılarının İncelenmesi: Nitel Bir Araştırma’’ isimli araştırmalarında katılımcıların tamamına yakınının kültürlerarası iletişime sıcak bakmakta olup, farklı ülkelerden arkadaşları oldukları, bu arkadaşları ile iletişim halinde buldukları ve bu süreçte genelde olumlu duygular (rahat, mutlu, özgüveni yüksek vb.) hissettiklerini tespit etmişlerdir. Bu olumlu duyguların, kültürlerarası iletişim algılarını da olumlu yönde etkilediği sonucuna varmışlardır. Ayrıca katılımcıların çoğunun kendi kültürleri ile buldukları ülkenin kültürü arasında karşılaştırma yaptıkları ancak bu süreçte tüm kültürlerin kendi içinde değerli olduğunu hissettikleri sonucuna ulaşmışlardır. Literatürdeki yer verilen diğer araştırma sonuçlarında olduğu gibi bu çalışmanın sonuçlarının da dil sorunu, ayrımcılık, önyargı, duyarlılık ve farkındalık açısından doğru orantılı olduğu görülmüştür.

Sonuç olarak Ruben’in (1976) kültürlerarası yeterlilikte bahsettiği yedi boyutun parametreleri olan saygı gösterme, etkileşim tutumu, bilgi yönelimi, empati, esnek olma, etkileşim, belirsizliğe karşı toleransın göçmenler için kültürlerarası iletişim sürecinde karşılaşılan sorunların üstesinden gelmesi, uyum sürecinin kolaylaşması, yaşadıkları alanı benimsemesi, kişilerarası iletişimi güçlendirmesi ile yakından ilişkili olduğu görülmüştür.

Bu çalışma Belçika’da yaşayan 20 ile 60 yaş arasındaki on altı kişi ile sınırlandırılmıştır. Bu çalışma yarı yapılandırılmış sorular eşliğinde nitel bir çalışmadır. Kültürlerarası iletişim yeterliliği ile sınırlı tutulmuştur. Bu çalışmada faydalanılan makaleler 1995 ile 2021 yılları ile sınırlıdır.

Bundan sonra kültürlerarası iletişim üzerine yapılacak çalışmalarda süreci etkileyen eğitim, kaygı, mesleki farklılıklar, yaş gibi unsurlara değinilerek literatüre katkıda bulunulabilir. Çokkültürlü bir yapıya sahip olan Belçika'nın yerli halkı olmayan bireylerin yani Belçika'da yaşayan iki farklı kültürün birbiri ile olan iletişim süreçlerinin incelenmesi üzerine bir çalışma yapılabilir. Ayrıca bu çalışma on altı kişi ile sınırlı tutulan nitel bir çalışma olduğundan daha fazla kişinin katılım sağlayacağı nicel bir çalışma ile de zenginleştirilebilir.

KAYNAKÇA

- Altundağ, P.(2007). Kültürlerarası Yeterlilik Ve Korece Öğretimi Yüksek Lisans Tezi
- Baltacı, A. (2019). Nitel Araştırma Süreci: Nitel Bir Araştırma Nasıl Yapılır?. Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 5(2), 368-388.
- Bayraktar, R. (2013). “Zorunlu Göçten Ulus-Ötesi Yurtaşlığa”, Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, C. 12, Sayı: 24, ss. 109-126.
- Berg, B., L., Lune, H. (2019). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri. Çev. Ed. Asım Arı. Konya: Eğitim Yayınevi.
- Berry, John W. (1997) “Immigration, Acculturation, and Adaptation”, Applied Psychology: An International Review, 46 (1), 5-68.
- Bolten, J., (2005). Universität Jena, Interkulturelle Wirtschaftskommunikation/www.interculture.de Das neue Zuwanderungsgesetz – ein oder der Weg zur interkulturellen Gesellschaft? Von der Multikulturellen zur Interkulturellen Gesellschaft – Handlungsstrategien für das Gemeinwesen. PPT, Erfurt <http://www.google.ch/search?client=firefox-a&rls=org.mozilla%3Ait%3Aofficial&channel=s&hl=it&source=hp&q=j%3BCrgen+bolten+das+neue+zuwanderungsgesetz&meta=&btnG=Cerca+on+Google>
- Brown, Susan K. ve Frank D. Bean (2005) “International Migration”, Dudley L. Poston ve Michael Micklin (eds.), Handbook of Population. New York: Kluwer Academic, 347-382.
- Byram, M. (1997). Teaching and Assessing Intercultural Communicative Competence. Philadelphia, PA: Multilingual Matters.
- Byram, M. and Zarate, G. (1997). “Definitions, Objectives and Assessment of Sociocultural Competence”, Byram, M., Zarate, G., Neuner, G. (Eds.), Sociocultural Competence in Language Learning and Teaching. Strasbourg: Council of Europe.
- Canatan, Kadir (1990) Göçmenlerin Kimlik Arayışı: Konuk İşçilikten Yerleşik Göçmenliğe. İstanbul: Endülüs Yayınları.
- Castles, Stephen ve Mark J. Miller (2008) Göçler Çağı: Modern Dünyada Uluslararası Göç Hareketleri. Bülent Uğur Bal ve İbrahim Akbulut (çev.), İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Dong Q, Day K D ve Collaço C M (2008) Overcoming Ethnocentrism Through Develop-ing Intercultural Communication Sensitivity and Multiculturalism, Human Communication, 11(1), 27-38.
- Giddens, Anthony (2008). Sosyoloji, çev. Cemal Güzel, Ankara: Kırmızı Yayınları.
- Haviland W ve ark (2002) Kültürel Antropolo-ji, İnan Deniz (çev), Kaknüs Yay, İstanbul.
- Hymes, D. H., (1972). On Communicative Competence. Pride, J.B., Holmes J.(Eds): Sociolinguistics. Baltimore. Penguin Books, 269-293.

- Hortaçsu, N., (2007). Ben Biz Siz Hepimiz, Toplumsal Kimlik ve Gruplararası İlişkiler, 1. b. İmge Kitabevi, Ankara, 2007, s. 249–250.
- İçduygu, A. (1995), “Çokkültürlülük: Türkiye Vatandaşlığı İçin Toplumsal Zemin”, Türkiye Günlüğü, sayı 33, Mart-Nisan 1995, s. 117-126.
- Kartarı A (2006) Farklılıklarla Yaşamak, Kül-türlerarası İletişim, Ürün Yayınları, Ankara.
- Kim Y Y (2002) Intercultural Communication, Adaptation And, Jorge Reina Schement (ed), Encyclopedia of Communication And Informa-tion, Gale Group-Thomson Learning, New York, pp 452-459.
- Koydemir, S. ve Schütz, A. (2014). Almanya’daki Türk Göçmenlerde Yaşam Doyumu: KültürelKimlik ve Benlik Kurgularının Rolü, Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi, 5 (42), 208- 220.
- Longino, Charles F. (2000) “Internal Migration” Edgar F. Borgatta ve Rhonda J.V. Montgomery (eds.), Encyclopedia of Sociology. New York: Macmillan Reference USA, 1415-1422.
- Lustig, Myron W. ve KOESTER, Jolene (2006a). Intercultural Competence: Interpersonal Communication Across Cultures. Boston: Pearson.
- Marshall G (1999) Sosyoloji Sözlüğü, Osman Akınhay ve Derya Kömürcü (çev), Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara.
- Matveev, V. A., Merz, M. Y., “Intercultural Competence Assessment: What Are Its Key Dimensions Across Assessment Tools?”, Jackson, L., Meiring, D., Van de Vijver, F., Idemudia, E. (Eds.) (2014). Toward Sustainable Development Through Nurturing Diversity: Selected Papers from the Twenty-First Congress of the International Association for Cross-Cultural Psychology. Melbourne, FL: International Association for Cross-Cultural Psychology.
- Neuman, W.L. (2020). Toplumsal Araştırma Yöntemleri, Nicel ve Nitel Yaklaşımlar, Siyasal Kitapevi.
- Novinger T (2001) Intercultural Communica-tion, A Practical Guide, University of Texas Press, Austin.
- Oksaar E (2008) Kültürlerarası İletişim Bağla-mında Kültür Kuramı, Ayhan Selçuk (çev), Çizgi Yayınevi, Konya.
- Özdemir, İ. (2011). “Kültürlerarası İletişimin Önemi”. CIU Folklor ve Edebiyat, 17(66):29-37.
- Phinney, J. (2003). Ethnic Identity And Acculturation. In: Chun, K./Organista, P./Marin, G. (Eds.): Acculturation: Advances in theory, measurement, and applied research. Washington, DC: American Psychological Association, pp. 63–81.
- Rogers, Everett M. (1999) “Georg Simmel’s Concept of the Stranger and Intercultural Communication Research”, Communication Theory, 9(1), 58-74.
- Rogers E M ve Steinfatt T M (1999) Intercultu-ral Communication, Waveland Press, Illionis.
- Ruben, B. D. (1976). “Assessing Communication Competency for Intercultural Adaptation”. Group and Organization Studies, 1, 334-354.
- Salleh, L. M. (2008). “Communicatin Competence: A Malaysian Perspective”, Human Communication, A Publication of the Pacific and Asian Communication Association, 11 (3), 303-312.
- Simon, Douglas W., “Violent Conflict in the International System of the 1990s”, New Thinking and Developments in International Politics, ed. Neal Riemer, The Miller Center, New York, ss. 79-106.
- Şahin, C. (2001). “Yurt Dışı Göçün Bireyin Psikolojik Sağlığı Üzerindeki Etkisine İlişkin Kuramsal Bir İnceleme”, Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi 21/2, ss. 57-67.

- Temel Eğinli, A. ve Yalçın, M. (2016). Kültürlerarası Yeterliliğin Gelişmesi ve Kültürlerarası Uyum, Global Media Journal TR Edition, 7(13) Güz/Fall 2016
- Touraine, Alain (2005) Eşitliklerimiz ve Farklılıklarımızla Birlikte Yaşayabilecek miyiz? Olcay Kunal (çev.), İstanbul: YKY.
- Urhan Torun, B. ve Bozkurt, E. (2019). Uluslararası Öğrencilerin Kültürleşme Stresi: Selçuk Üniversitesinde Okuyan Afrikalı Öğrenciler Üzerine Bir Uygulama, Selçuk İletişim Dergisi, 12 (1): 405-424.
- Yılmaz, G. ve Tepe, N. (2020). Yurt Dışında Görev Yapan Okutmanların Kültürlerarası İletişim Algılarının İncelenmesi: Nitel Bir Araştırma, Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi Sayı: 9/4 2020 s. 1616-1633, TÜRKİYE
- Yılmaz, Fatma (2008) Avrupa'da Irkçılık ve Yabancı Düşmanlığı. Ankara: Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu.
- Yiğittürk Ekiyor, E. (2021). Göç ve Kültürlerarası İletişim İlişkisi Üzerine Bir Alan Araştırması, Journal of Humanities and Tourism Research 2021, 11 (4): 819-843)